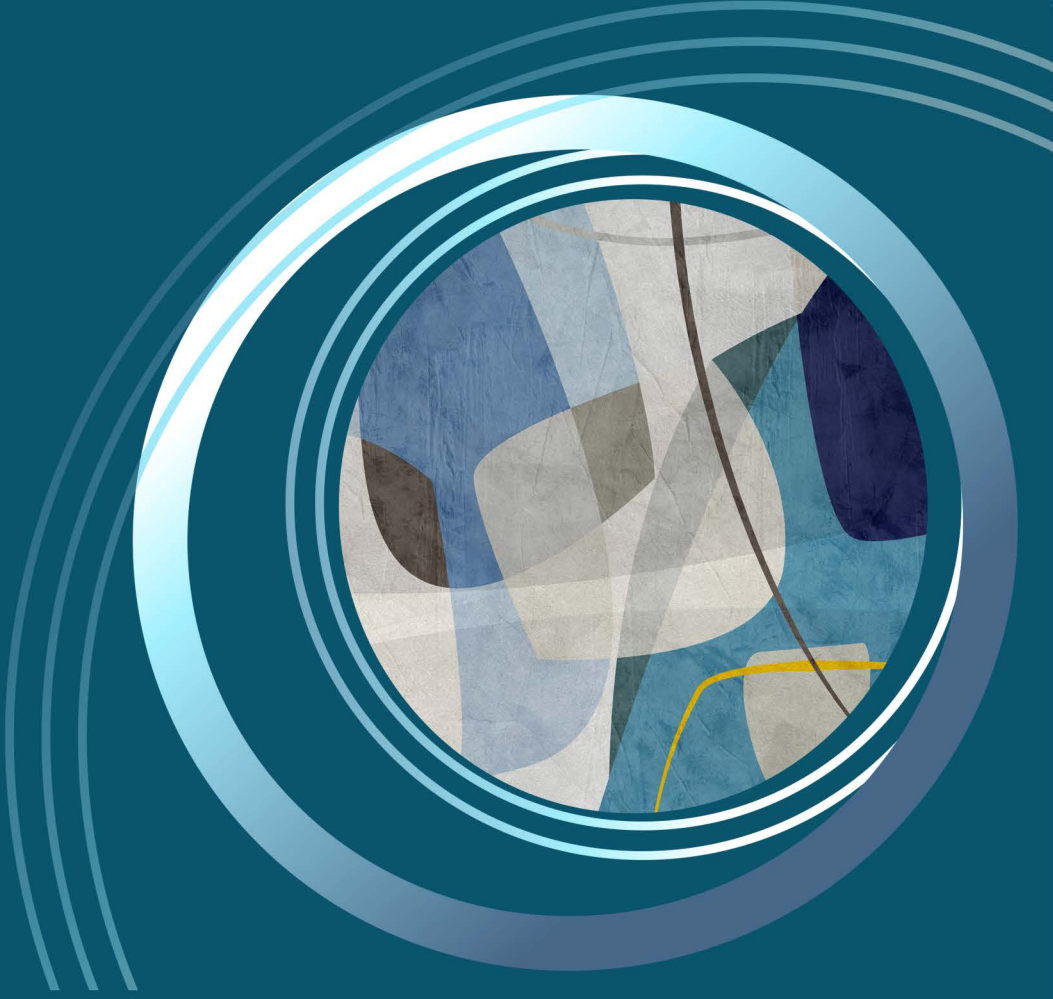

GÜZEL SANATLARDA KURAM, BAĞLAM VE UYGULAMA

Editör: Doç. Dr. Suna ÇETİN YETER

DUVAR

GÜZEL SANATLARDA KURAM, BAĞLAM VE UYGULAMA

Editör

Doç. Dr. Suna ÇETİN YETER*

* Çukurova Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü,
ORCID:0000-0003-0210-237X

Güzel Sanatlarda Kuram, Bağlam ve Uygulama
Editör: Doç. Dr. Suna ÇETİN YETER

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek
Kapak ve Sayfa Tasarımı: Duvar Design
Baskı: Ağustos 2025
Yayıncı Sertifika No: 49837
ISBN: 978-625-5698-11-7

© Duvar Yayınları
853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir
Tel: 0 232 484 88 68

www.duvaryayinlari.com
duvarkitabevi@gmail.com

Bölüm 1

Yerel Kimliğin Seramik Takı Tasarımına Aktarımı Çanakkale-Çan İlçesi Üzerinden Deneysel Bir Model[1]

Tuba BATU [2], Ece YÜCEL [3]

1. Giriş

Tasarım, yerelden evrensele açılan bir ifade biçimidir. Gündelik nesnelerde kültürel belleğin temsili, kimlik aktarımı ve estetik sunum açısından önemli bir rol üstlenir. Küreselleşme çağında, endüstriyel tasarımın seri üretim biçimleri yerel özgünlüklerin silikleşmesine sebep olurken kültürel kodların görünür hale geldiği el yapımı tasarımlar sanat ve sürdürülebilirlik perspektifinden değerlidir. Tasarımın yalnızca estetik değil aynı zamanda yaşanılan mekâna ilişkin kolektif hafızayı temsil eden bir araç olarak kullanılması, özellikle yerel motiflerin ve anlatıların yeniden işlenmesini olanaklı kılmaktadır. Tasarımcı, bir nesne veya ürünü ortaya koyarken bir duygu, bir kavram ya da bu çalışmada olduğu gibi içinde bulunulan coğrafyanın potansiyelini keşfetmeye yönelik bir dürtü gibi verilerden yola çıkar. Araştırmanın çıkış noktası olan "Çan ilçesinin yerel kimliğinin tasarıma aktarımı" fikri, coğrafyanın bizzat kendisinin bir veriye daha doğrusu tasarıma dönüştürülebilir bir araştırma zemini oluşturduğu yönündeki gözlemler sonucu şekillenmiştir. Bu aynı zamanda mekânın sadece fiziksel bir varlık değil; kültürel, tarihsel ve toplumsal anlamlarla yüklü bir üretim alanı olduğunun da göstergesidir.

Bölgenin topoğrafya ve endemik bitkiler gibi doğal, Troas kültürünü de içerisinde barındıran arkeolojik mirası gibi tarihsel ve dokuma desenleri, geleneksel motifleri gibi sosyo-kültürel bileşenleri birer tasarım verisine dönüştürülerek elde edilen veriler üzerinden farklı tekniklerde seramik takı

[1] Bu yayın proje kodu SBA-2021-3536 olan Bir Tasarım Elemanı Olarak *Çanakkale Çan İlçesi Kimliği ve Seramik Takılarda Kullanımı* başlıklı Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi tarafından desteklenmiş Bağımsız Araştırma Projesi'nin çıktılarından üretilmiştir.

[2] Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çan Meslek Yüksekokulu, Mimari Dekoratif Sanatlar Bölümü, ORCID: 0000-0003-0951-6620

[3] Öğr. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yenice Meslek Yüksekokulu, Mimari Dekoratif Sanatlar Bölümü, ORCID: 0000-0002-0196-7593

tasarımları oluşturulmuştur. Kültürel kimliğin soyut ve somut unsurlarını tanımlamanın yanı sıra tasarım odaklı bir yaklaşım geliştirerek el sanatları eğitiminde yeni bir model sunmayı hedefleyen bu araştırma yerel kalkınma, kadın emeği, kültürel miras ve yaratıcı tasarım ekseninde yürütülmekte ve kültürel değerlerin çağdaş tasarım nesnesine dönüşümünü sanatsal bir zemin üzerinden tartışmaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, tasarım sürecini yalnız estetik kaygılarla değil yerel kültürel kimliği tanıma, koruma ve aktarma amacıyla kurgulamakta; yerel flora, tarihi hafıza ve sosyo-kültürel motiflerin birer tasarım verisine dönüştürülerek temsilini odak noktası olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım, tasarım araştırmalarında yerel kimliğin bir kaynak olarak kullanılmasının deneysel bir modelini önermektedir.

2. Yerel Kimlik, Kültürel Bellek ve Mekan

Yerel kimlik, bir yerleşim alanının coğrafi, tarihsel, kültürel ve toplumsal bileşenlerinin bütününden beslenen hem fiziksel hem de simgesel bir yapıdır. Mekan, yalnızca topoğrafik bir konum değil, belleğin, aidiyetin ve kültürel sürekliliğin de içerisinde barındığı bir alanın temsilidir (Tuan, 1977: 6). Çok katmanlı tarihsel izler taşıyan aynı zamanda kendi içerisinde özgün bir kültürel dokuyu sürdüren yerleşimler, yerel kimlik araştırmaları açısından özel bir konuma sahiptir. Günümüzde Anadolu'nun kuzeybatısında yer alan ve Biga Yarımadası olarak bilinen Çanakkale ili, Antik Çağ süresince Troas adıyla anılmaktaydı. Bölgenin sınırları içerisinde yer alan Kaz Dağı, zengin bitki örtüsü ve maden yataklarıyla yüzyıllar boyunca Troas bölgesi için değerli bir sembol konumundadır. Avrupa ve Asya kıtalarının arasında karayolu bağlantısı, boğazın iki yakasında da yer aldığı bilinen çok sayıda liman kenti üzerinden sağlanırken bu liman kentlerden iç kesimlere bağlantı kurulan antik yollar üzerinde de önemli yerleşim yerleri kurulmuştur. Kaz dağlarının çok çeşitli canlı türü ve bitki örtüsünün zenginliği, akarsu vadilerinde yer alan tarımsal araziler, Paleolitik Çağdan itibaren yerleşim için tercih edilmesinde başlıca etken olmuştur (Tombul, 2015: 1-2).

Görsel 1. Çanakkale ili ve ilçeleri (Tombul, 2015: 1)

Çanakkale ili, eşsiz coğrafi konumu ile Asya ve Avrupa kıtaları arasında tarih boyunca stratejik bir köprü görevi görerek kavimlerin geçiş alanı olmuş dolayısıyla Truva'dan Gelibolu'ya, antik kentlerden Osmanlı İmparatorluğu'na dek birçok farklı uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Kültürel zenginliği, çoğunlukla denizler iç içe geçmiş kent merkezlerinde daha belirgin hale gelirken Çan ilçesi, bu genel karakterden bağımsız olarak içe dönük, kara merkezli ve kendi geleneksel yapısını koruyarak biçimlenmiş bir kimliğin temsilcisidir. Doğusu Yenice-Biga, kuzeyi Biga-Lapseki, batısı Çanakkale Merkez-Bayramiç ve güneyi Bayramiç-Yenice ilçeleri ile çevrili Troas Bölgesi'nin doğu iç kesimini oluşturan (Küçükefe, 2008: 303) Çan ilçesinin tarihsel geçmişi Roma dönemine kadar uzanmakta olup, 14. yüzyılda Osmanlı topraklarına katılmıştır (Türker, 1995). 1522 yılından itibaren Biga sancağına bağlanmış bir kaza olan Çan, 1921 yılında Yunan işgalinde çokça hasar görmüş, 1922 yılında işgalden kurtulmuş ve 1945 yılında ilçe olmuştur (Eren, 1990: 109). Kıyıya uzak konumu dolayısıyla deniz ticareti ve liman kültüründen uzak, daha çok kara yolu bağlantılarına ve iç dinamiklere bağlı bir yerleşim birimi olması Çan'ın kültürel yapısında belirgin bir "yerel özgüllük" ve muhafazakar bir karakter oluşumuna yol açmıştır. Nüfusun sahip olduğu 65 köy ile kırsal yerleşimlere dağılması, geleneksel yaşam pratiklerinin, halkın inançlarının ve el sanatlarının günümüze dek korunarak ulaşmasına katkı sağlamıştır. Özellikle Türkmen köylerinin varlığı; halk hekimliğinin, geleneksel giyim kuşam alışkanlıklarının, sözlü kültürün ve dokuma üretiminin canlı kalmasına katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda yerel kimlik yalnızca folklorik bir miras olmaktan çıkmış, yaşayan, dönüşen ve üretimin kaynağı bir bilgi alanı haline gelmiştir.

Kent kültürü, toplumsal bilincin ve belleğinin yansıması olarak nitelendirilen zamanın tarih niteliği kazanmasıyla meydana gelmektedir. İnsanlığın atalarından

bir sonraki kuşağa aktardığı miras ve değerler, kent kültürü içerisinde kendini sürekli halde ve fiziken ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kentin fiziksel yapısını oluşturan unsurlar; mimarisi, köprüleri, kemerleri, eski ve yeni mabetleriyle dünyanın insan yapısı ve insan mirası olan yanını temsil etmektedir. "Hafıza Mekanları", yalnızca fiziksel kalıntılar değil, aynı zamanda kültürel pratiklerin tekrarlandığı, anlam üretiminin devam ettiği alanlardır (Nora, 1989: 8). Çan ilçesi içerisinde bu hafıza mekanlarının başında, 1957 yılında Türkiye'nin ilk özel teşebbüs seramik fabrikası olarak kurulan Kale Seramik Fabrikası ve ardından Etili ve Pera Seramik gibi kuruluşlar yer alır. Sadece sanayim tesisleri değil aynı zamanda modernleşme ile geleneksel üretim kültürünün kesiştiği sembolik alanlar olan bu yapılar ve ilçenin "Seramik Mahallesi" gibi adlandırılmış yerleşim birimleri, endüstriyel mirasın günlük yaşama nasıl içkin hale geldiğinin de göstergesidir.

Çan ilçesi kimliği yalnızca seramik üretimle değil aynı zamanda doğal varlıklarıyla da şekillenmektedir. Çukur bir vadiye kurulmuş ve genellikle engebeli topraklara sahip olan ilçenin (Güleç, 2008: 323) merkezinde uzun yıllar kaynak olarak çıkış yapmış sonrasında tedavi amaçlı sıcak su kaynağı olarak kullanılan Kocabaş Deresi bulunmaktadır (Deniz, Baba ve Tarcan, 2010: 160). Yörede yapılmış eski çalışmalar göstermektedir ki Çan yöresi bitki örtüsü ve endemik bitkileri açısından zengindir. Kaz Dağları'nın uzantılarında yer alan ilçede endemik bitkiler yetişmekte ve bu bitkiler halk arasında hem tıbbi hem kültürel anlamlar taşımaktadır. Bu yörede yetiştiği bilinen, ekonomik ve tıbbi değere sahip olan bitkilerden bazıları şunlardır; Troya yüksük otu, Troya pancarı, Troya düğünçiçeği, Troya yayla çayı, Kazdağı geveni, Kazdağı uyuzotu, Kazdağı mercangüşü, Kazdağı koyunkıranı, Eskimenderes sığırkuyruğu, domuz kuyruğu, kekik, yabani sümbül, karahindiba, at kuyruğu, baldıran, sarı kantaron, yabani soğan, ardıç, sütbeyaz orkide ve gelincik. Bu bitkilerin hemen hepsi geleneksel halk ilacı olarak birçok hastalıkların tedavisinde yerel halk tarafından kullanılmaktadır (Kılıçgün, Arda ve Gönüz, 2008: 75-76). Halk hekimliğinde, ritüellerde ya da doğa takvimlerinde önemli roller üstlenen endemik bitkiler aynı zamanda renk dili ve biçimsel tekrarlarıyla kilim dokuma geleneklerinde motiflerde de kendine yer bularak kolektif belleğin kuşaktan kuşağa aktarımını simgeler. Tüm bu veriler doğrultusunda Çan ilçesinin yalnızca coğrafi değil kültürel olarak özgün bir kimliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu kimlik tasarım ile buluşturulduğunda yalnızca estetik bir biçim yaratmanın yanı sıra yöreye ait toplumsal, tarihsel ve doğal anlatılar çağdaş bir sanat nesnesi aracılığıyla yeniden yorumlanır. Bu bağlamda yerel kimlik yalnızca belgelenen değil, yeniden kurgulanan, anlamlandırılan ve dönüştürülen bir yaklaşımla incelenmektedir.

3. Tasarımda Kültürel Referanslar

Tasarım yalnızca işlevsel bir nesne yaratma süreci değil, anlam üretme, kimlik ifade etme ve estetik deneyim inşa etme sürecidir (Krippendorff, 2006). Özellikle kültürel tasarım bağlamında tasarım nesnesi biçimsel bir çözüm olmanın yanı sıra sembolik değerler, kolektif hafıza ve tarihsel anlatılarla yüklü bir temsil alanı konumundadır. Bu bağlamda tasarım sürecinin, sadece bireysel yaratıcılığın değil, toplumsal belleğin biçimlenmesinde de rol oynadığı görülmektedir. Kültürel referanslarla yapılan tasarımlarda yerel sembollerin çağdaş biçimlerle yeniden yorumlanmasıyla anlam ortaya çıkmaktadır ve bu süreçte gelenekselin aynı şekilde yeniden üretimi değil estetik, semantik ya da fiziksel olarak dönüştürülmesiyle güncel bir bağlamda yeniden ele alınması söz konusudur. Burada tasarım geçmişin donmuş bir temsili değil, geçmişle kurulan yaratıcı bir ilişki olarak konumlanmaktadır. Özellikle soyut kültürel miras unsurları olan motifler, desenler, sözlü anlatılar ve ritüeller tasarımların zengin kaynaklarıdır. Çanakkale ve çevresinin coğrafi konumu ve bölgeler arasında geçiş yolu olması, yörenin değerlerine de yansımıştır. Yazılı ve sözlü, maddi ve manevi kültür unsurları olan çeşitli meskenler, geleneksel el sanatları, yöresel yemekler, halk oyunları, şive, sözlü ve yazılı edebiyat gibi unsurların da şekillenmesinde etkisi görülmektedir. Binlerce yıllık birikimin sonucunda oluşan bu kültürel ögelerin bu kadar küçük bir alanda zengin farklılıklar içerisinde devam etmesi ise nadir karşılaşılan bir durumdur. Coğrafi konumunun bölgeler arasında geçiş güzergahında yer alması ve binlerce yıldır çok çeşitli kültürün etkileşimiyle oluşan bu durum, doğal bir sentezlenmenin sonucudur (Erten, 2006: 157).

Çan'daki ilk yerleşim izlerine Karlıköy yakınlarında bulunan Karlı Dere sekilerindeki Taşlıtarla Mevkii'nde ortaya çıkan, Orta Paleolitik Dönem'e tarihlenen buluntularda rastlanmaktadır. Bu buluntular aynı zamanda Kuzey Batı Anadolu'da yer aldığı bilinen üç orta Paleolitik yerleşim yerinden biridir. Karlı Dere civarında yer alan Çalca Mevkii olarak adlandırılan bölgede elde edilen buluntular ise, Epi-Paleolitik ile İlk Neolitik Dönem arasındaki MÖ. 8000- MÖ. 5500 tarihine aittir (Özdoğan, 1989: 447-448). Çan ilçesinin kuzey batısında yer alan Duman Köyü'nde 1970'li yıllarda açılan bir mezar ve buluntuları, kutsal alan ve kaya mezarları bölgede önemli bir yere sahiptir. Bölgedeki önemli köylerden biri de arkeolojik buluntuların zenginliğiyle öne çıkan Altıkulaç köyüdür. Köyün önemli olmasının nedeni 1999 yılında kaçakçılar tarafından gerçekleştirilen kazılarda karşılaşılan Çingentepe tümülüsü ve bu tümülüste yer alan Greko-Pers etkili olduğu bilinen boyalı lahitin ortaya çıkmasıdır. Kızılelma Köyü Anıt Mezarı, Çan ilçesinin güney batısında yer alan Bayramiç ve Yenice ilçelerine komşu olan ve Strabon'un bahsettiği Troas'a ait üç önemli akarsudan biri olarak

bilinen Garanikos Nehri'nin kaynak noktası olan Kotylos tepesine yakın bir yerde bulunmaktadır (Küçükefe, 2008: 304-306).

1945 yılında ilçe olan Çan'da sanayi tesislerinin kurulmasından önce halk geçimini hayvancılıktan kazanmaktadır. İlçe merkezinde çok uzun zamandan bu yana kurulan Pazar yerlerinde hayvanların boynuna takılan çan, en çok satılan günlük kullanım eşyaları arasındadır. Çevre köy ve yerleşim yerlerinden pazara çan almak için gelindiği bilinir. Çan isminin ilçeye buradan geldiği düşünülmektedir. Sözlü halk edebiyat ürünleri bakımından da oldukça zengin bir yöre olan Çan'da, sosyal yapı bakımından bölgedeki yerleşimlerle ilgili kesin bilgi olmamakla birlikte çeşitli medeniyetlere ait izlere antik kalıntılarda ratlanmaktadır (Güleç, 2008: 323). Roma döneminde bu bölge Sergis veya Nargis adıyla anılmaktadır. Gergis bölgesi olarak adlandırılan bölgenin Çan ile Çanakkale arasında dağlık arazide yer aldığı ve Çan bölgesine yerleşmiş ilk topluluğunda Gergisler olduğu düşünülmektedir (Eren, 1994: 15).

Anadolu'da bilinen Oğuz, Türkmen ve Yörük toplulukların, kolektif kimlik ve aidiyet biçimleri bağlamında aynı etnik kimlikten referansla gelişme göstermekle birlikte tarihsel süreç içerisinde sosyokültürel değişim dinamikleri çerçevesinde görülen sosyal, ekonomik, kültürel, politik ve sosyo-bilişsel farklılaşımlar sonucunda "Türkmen" ve "Yörük" oalrak ayrıştıkları görülmektedir. Türkmen kimliğine sahip olduklarını ifade eden toplulukların aynı inanç biçimi ve ritüellerini benimsedikleri belirginlik kazanmaktadır (Uluocak ve Aslan, 2012: 112). Çanakkale ili Çan ilçesine bağlı bulunan Türkmen köyleri; Altıkulaç, Bahadırlı, Çakılköy, Kadılar, Karakoca, Karlı, Kızılelma, Kulfal, Kumarlar, Küçüklü, Mallı ve Yaya köyleridir ("Türkiye ve Çevre Ülkeler Yerleşim Birimleri Envanteri", t.y.). 1992 yılında kurulmuş olan Tahtakuşlar Etnografya Müzesi'nde, Osta Asya'dan Türkiye'ye göçmüş Türkmen halkların Şamanizm kültürüne dair inanç ve kültür varlıkları sergilenmektedir. Müzede, geleneksel Türkmen giysileri, atların sırtına konan heybeler, yün torbalar, kaz ayağı motifli para keseleri, objeler, halılar, ev eşyaları ve çadırlar gibi birçok eşya ve el işi sanat yapıtları, yazmalar, kolye ve nazarlıklar yer almaktadır (Eryücel, 2018: 55).

4. Yerel Kimliğe Tasarımsal Yaklaşımlar

Tasarım, uzun yıllar boyunca uzmanlık temelli bir etkinlik olarak görülmekle birlikte özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren tasarım süreçlerinin sadece profesyonel tasarımcılara bırakılmaması ve yerel halkın deneyimlerinin, gündelik birikimlerinin ve kültürel pratiklerinin de tasarım sürecine dahil edilmesinin tasarımı bağlamsal açıdan zenginleştirdiği görüşü hakimdir. Bu katılımcı yaklaşım, topluluk temelli tasarım ve kullanıcı merkezli tasarım gibi farklı yaklaşımlarla desteklenmiştir. Özellikle toplumsal fayda odaklı, kültürel

sürdürülebilirliği hedefleyen projelerde önemli bir araç haline gelen bu yaklaşım yalnızca profesyonellerin yönettiği bir süreç olmaktan çıkıp kullanıcıların, zanaatkarların, yerel üreticilerin ve toplumun aktif katkısıyla gelişen ortak bir üretim alanına dönüşmektedir. Bu tür katılımcı yaklaşımlar, fiziksel çıktıların yanı sıra ilişkisel ağlara, güvene ve ortak hafızaya da yatırım yapmaktadır. Özellikle halk sanatı, zanaat, seramik, tekstil gibi alanlarda yerel bilgi ağlarının ve geleneksel becerilerin tasarımla buluşturulması hem estetik hem de sosyo-kültürel değer üretir (Akama, 2009: 9).

Çan ilçesinin endemik bitkileri, Türkmen kilim motifleri, arkeolojik kalıntıları ve halk anlatılarında yer alan semboller yalnızca dekoratif değil, kültürel bir bağlamın da izlerini taşıyan biçimlere dönüştürülmüştür. Yalnızca doğal ya da tarihsel ögeler olarak değil, anlam katmanlarıyla dolu birer tasarım verisi olarak değerlendirilmiş, seramik takı tasarımının hem doğayla kurduğu doğrudan bağ hem de kültürel hafızada kapladığı yer bakımından ideal bir alan olarak yorumlanmıştır. Tarih boyunca yalnızca gündelik işlevselliğiyle değil dini törenlerde, mezar gömü objelerinde, çeşitli ritüellerde ve süsleme sanatlarında üstlendiği sembolik anlamlarla öne çıkan seramik, bu yönüyle çağdaş bir sanat nesnesi ya da takı olarak yeniden biçimlendirilmiş ve tarihsel sürekliliği olan bir sanatın günümüzdeki iz dönüşümünün de temsili haline gelmiştir. Pişmiş toprağın ateşle buluşarak form kazanması, doğanın dönüşümüne tanıklık eden simgesel bir süreçtir ve bu dönüşüm yerel kültürel anlamlarla bir araya geldiğinde hem estetik hem de anlatı düzeyinde zengin bir ifade alanı yaratır. Kültürel sembollerin çağdaş formla yeniden buluşması, yerelin evrensel dile taşınmasını olanaklı kılar bu bağlamda tasarım süreci, yalnızca yöreye ait olanı korumakla kalmaz, aynı zamanda onu dönüştürerek yaygınlaştırır.

Çan ilçesinde gerçekleştirilen araştırma ve tasarım süreci yalnızca doğrudan gözleme değil aynı zamanda yerel halkla yapılan görüşmelere, usta zanaatkarlarla gerçekleştirilen temaslara ve yerinde yapılan etnografik incelemelere dayalı bir veri toplama yaklaşımının sonucudur. İlçede yer alan seramik fabrikaları ve atölyeleri, dokuma geleneğini sürdüren kadın toplulukları ve yöre halkının yerel bilgi kaynakları, çalışma boyunca hem içerik hem de biçimsel düzeyde tasarımlara yön vermiştir. Özellikle Türkmen köylerinin araştırılması esnasında geleneksel dokuma motiflerinin anlamları, bitkilerin halk arasındaki sembolik kullanımları ve gündelik yaşam pratikleri üzerine edinilen bilgiler yalnızca belge niteliği taşımanın yanı sıra tasarım sürecine doğrudan yön vermiştir. Toplumlar ya da bireylerin deneyimlerinden doğrudan elde edilen veri, tasarımı sadece bir nesne üretimi değil bir anlam kurma süreci haline getirmiştir. Bu yaklaşımla tasarımın yalnızca bireysel değil kolektif bir üretim pratiği olabileceği, özellikle yerel bağlamda bu kolektifliğin kültürel aidiyet ve bağ kurma açısından

vazgeçilmez olduğunu göstermesi açısından değerlidir. Deneyim, yerel bilgi ve malzeme repertuarının tasarım sürecine dahil edilmesi, ortaya çıkan ürünlerin yalnızca estetik değil etik, kültürel ve toplumsal açıdan da derinlikli olmasını sağlamaktadır.

Bu araştırma süresince elde edilen bilgiler kategorilere ayrılarak doğal kimlik (endemik bitkiler, topoğrafya), tarihsel kimlik (arkeolojik izler, Troas mirası) ve sosyo-kültürel kimlik (dokumalar, giysiler, geleneksel motifler) olarak tasnif edilmiştir. Her bir kimlik ögesiyle kurulan estetik ilişki, tasarım sürecinde görsel taslak, kil modelleme, seramik pişirim ve dekor uygulamaları ile somutlaştırılmıştır. Bu süreçte Çan ilçesinin üç ana kimlik bileşeni üzerinden toplamda 72 adet seramik takı tasarımı ortaya çıkarılmıştır. Tasarımlar; kolye, bileklik, kolye ucu ve broş gibi aksesuar türlerinde, tekil ve çoğaltılabilir formda üretilmiştir. Üretilen takıların nihai tüketiciye sunumuna dair bir çeşit marka ismi olarak "Takı-Çan" seçilmiş ve logo çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Görsel 2. Takı-Çan marka logo çalışması

4.1. Doğal Kimlikten Takıya: Endemik Bitkiler

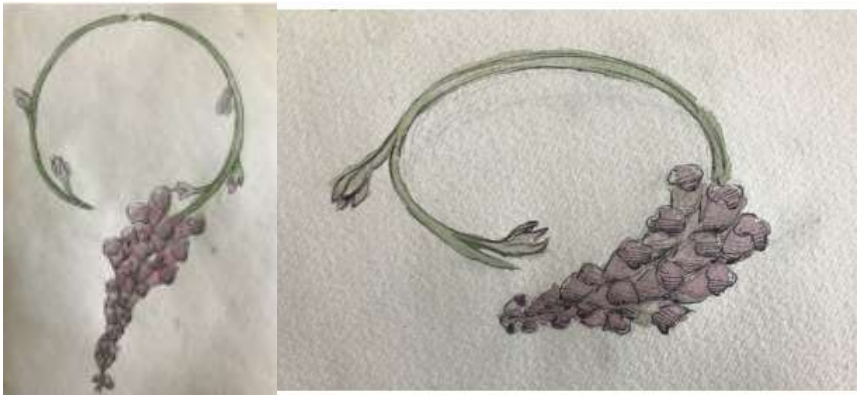
Türkiye genelinde birden çok yüksük otu türüne rastlanmaktadır. Çanakkale ili Çan yöresinde iki çeşit olduğu bilinen bu türlerden bir tanesi sadece Kazdağı çevresinde yetişmektedir. İlk örneklerinin Kaz Dağlarından 1883 yılında Sintenis tarafından toplandığı bilinen endemik yüksük otu türü, Digitalis Trojana (Troya yüksük otu) olarak isimlendirilmiştir. Galanthus Trojanus (Troya kardeleni) bitkisi de ismini Troas bölgesinin en ünlü kenti olan Troia'dan alan bir diğer bitkidir (Avcı, 2004: 41).

Görsel 3. Troya Yüksük Otu ve Troya Kardeleni

Görsel 4. Endemik bitkiler, Troya Kardeleni temalı tasarım çalışmaları, Tasarımcı Ece YÜCEL

Görsel 5. Endemik bitkiler, Troya Yüksük Otu temalı tasarım çalışmaları, Tasarımcı Ece YÜCEL

Bölgeye özgü Troya Yüksük otu (Digitalis Trojana) ve Troya Kardeleni (Galanthus Trojanus) bitkileri hem isimleri hem de görsel yapıları itibariyle yerel kimliği yansıtan nadide örneklerdendir. Bu iki bitki, porselen çamuruyla şekillendirilerek ince ve zarif kolye ve broşlara dönüştürülmüşlerdir. Troya yüksük otu beyaz porselen ile çalışılmış, çiçek formları ince tel ve deri ile birleştirilerek kolye formu verilmiştir. Troya kardeleni ise bitkinin çiçek kısmı

fırça dekoru ile porselen üzerine aktarılarak kolye uçları oluşturulmuştur. Bu tasarımlar botanik detayların estetik formlara dönüşümünü temsil eden özgün takılar olmaları açısından dikkat çekmektedir.

Görsel 6. Troya Kardeleni temalı kolye ucu ve broş,
Tasarımcı Tuba BATU

Görsel 7. Troya Yüksük otu temalı kolye ucu ve broş,
Tasarımcı Tuba BATU

4.2. Sosyo-Kültürel Bellekten İlham: Çan Kilimi

Çan ilçesinde kilimcilik, halıcılık, çetik-çorap yapımı, kumaş dokumacılığı, ağaç oymacılığı ve kolon dokumaları kendine özgü desen ve özellikleri bakımından geliştirilmesi ve yaşatılması mühim olan el sanatları çeşitleridir (Gönüz ve Aksoy, 2008: 336). Çan yöresine ait dokumalarda yün ve pamuk kullanılmaktadır. Dokumada kullanılan yün iplerin kaynağı, halkın yörede yetiştirdiği koyunlardır. Yörede görülen halılar, Gördes düğümü ile dik tezgahlarda dokunarak üretilmektedir (Erol, 2018: 54).

Çan halılarında görülen renkler ve özellikleri, halı çeşitliliklerine göre farklılık göstermektedir. Bordürsüz halıların zeminlerinde çoğunlukla yünün

doğal renginin kullanıldığı görülürken, kırmızı, beyaz, kahve ve krem zemin rengine sahip örneklere de rastlanmaktadır. Bordürsüz halıların motiflerinde kullanılan renklerin de örneklere göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Yöresel halı dokumacılığının eski örneklerini birer yansıması olan bordürlü Çan halılarında kullanılan baskın renk ise genel olarak kırmızıdır. Göbek motiflerinin zemin renginde krem veya yeşil renkler kullanılırken, bordürlerin renklerinin göbek motifinin zemininde kullanılan renge göre seçildiği görülmektedir. Bordürlü halılarda görülen köşebentlerin zeminlerinde ise sıklıkla açık renkler kullanılmaktadır. Yörede bordürlü halıların renklerinin çoğunlukla motif isimlerine göre değişiklik gösterdiği görülmektedir (Yarmacı ve Başaran, 2019: 152-155).

Görsel 8. Yöreye ait kanatlı kilim,
Zeynep KÜNELGİN AKBAŞ tarafından fotoğraflandı.

Kanatlı kilimin desen, renk ve bütününden ilhamla dokuma yapılarak tekstil materyalleri ve seramik mamül kullanılarak elde dikilen takıların ana parçasını kilimi taklit eden bir dokuma oluşturmaktadır. Seramik malzeme bu takıda kilimlerin dokumasında kullanılan ağırşakların oluşturulmasında kullanılmıştır.

Görsel 9. Çan kanatlı kilimi temalı kolye ve bileklik,
Tasarımcı Zeynep KÜNELGİN AKBAŞ

Çan düz dokumaları ve kanatlı kilim motifleri, bölgeye özgü geleneksel desen ve renk kodlarını barındırmaktadır. Bu dokumalardan esinle farklı tekniklerde bileklik ve kolye tasarımları ortaya konmuştur. Kırmızı ve beyaz seramik çamuruyla üretilen takılarda kazıma tekniğiyle geometrik desenler uygulanmış, kilimlerin saçaklarını taklit eden deri ve ip detaylarıyla tamamlanmıştır. Bazı formlar için alçı kalıplar hazırlanarak seri üretim geçiş olanakları da test edilmiştir.

Görsel 10. Çan kanatlı kilimi temalı kolye ve bileklik,
Tasarımcı Seyfullah BÜYÜKÇAPAR

Görsel 11. Çan kanatlı kilimi temalı kolye, tasarımcı Zeynep KÜNELGİN AKBAŞ

4.3. Tarihsel Hafızanın Estetik Yorumu: Altıkulaç Lahdi

Antik Troas olarak adlandırılan bölge; Çanakkale ilinin Anadolu yakasındaki toprakları yani Biga yarımadasını kapsamaktadır. Üç tarafı denizlerle çevrili bu bölge, İda Dağı ve Aisepos (Gönen) Çayı ile sınırlanır. Batı uygarlığının oluşumunun kökeni olan Anadolu Yarımadası, çağlar boyunca büyük göç dalgalarına ev sahibi olmuştur (Küçükefe, 2008: 302). Bölgede yaşamın ilk

izlerine, Kaz Dağları eteklerinde rastlanmıştır. Paleolitik çağda yaşayan avcı ve göçebe toplumların kısa sürelerle konakladıkları mekanlar niteliğindeki yerleşim yerlerine Kaz Dağlarının eteklerinde yer alan Çan ve Yenice'de rastlanmıştır. Çan Kalburcu Köyü Höyücektepe, Karlıköy Çalca (Taşlıtarla) ve Yayaköy Taştepe mevkilerinde Paleolitik dönem özelliklerine sahip olan, taş oymacılığına ait izler taşıyan aletler ve atölye malzemelerinin kalıntılarına rastlanmıştır. Bölgede yine bu döneme tarihlenen mağara tipi yerleşim yerlerinin varlığı da bilinmektedir. Persler, MÖ. 546 yılında Çanakkale Boğazı üzerinde kurulan ticaret yollarının kontrolünü sağlamak amacıyla bu yollar üzerinde kaleler inşa etmişler ve Troas bölgesinde yer alan Çan ve Yenice civarındaki dağlık bölgelere de kale yerleşimleri kurmuşlardır. Çan Altıkulaç ve Yenice Çalkale yerleşimlerinin de bu amaçla kurulduğu bilinmektedir (Tombul, 2015: 2-8).

Görsel 12. Lahitin kısa yüzünde işlenen savaş sahnesi (Tombul, 2015: 331)

Çan ilçesi Altıkulaç Köyü'nde bulunan Çingentepe Tümülüsü Lahdi, Pers dönemi ikonografisini yansıtan önemli bir arkeolojik kalıntıdır. Lahdin kabartmalarından alınan kesitler, alçı kalıba aktarılarak kolye ucu tasarımlarına dönüştürülmüştür. Savaş sahnelerinden esinlenerek oluşturulan formlar, seramikten düşük kabartma teknikleri ile uygulamaya geçirilmiştir. Bu yöntemle yerel arkeolojik hafızanın takı tasarımına nasıl aktarılabileceğine dair prototip örnekler ortaya koyulmuştur.

Görsel 13. Lahitteki kabartmalardan esinlenerek hazırlanmış kolye uçları, tasarımcı Tuba BATU

Görsel 14. Lahitteki kabartmalardan esinlenerek hazırlanmış kolye uçları, tasarımcı Tuba BATU

5. Yerelden Evrensele Tasarım Yoluyla Kültürel Anlatı

Tasarım, gerçekleştirilecek her etkinliğin ön koşuludur ve tasarımcı, tasarımlarında bir esin kaynağından yola çıkar. Tasarım nesneleri, özellikle seramik gibi hem doğal malzeme hem de tarihsel üretim geleneğine sahip bir alanla buluştuğunda yalnızca işlevsel veya estetik değer taşımaz, aynı zamanda kimlik, anlatı ve aidiyet gibi kavramlarla da ilişki kurar.

Bu çalışmada geliştirilen seramik takılar; biçim, malzeme ve anlam açısından kültürel referanslarla zenginleşmiş, yerel kimliği taşıyan ve yorumlayan nesnelerdir. Bu nesneler, sadece estetik bir obje olarak değil; kullanıcıyla kurduğu duygusal ve kültürel bağ açısından da değerlidir. Tasarım, burada yalnızca bir sonuç değil; kültürel anlamların yeniden keşfi ve dönüştürülmesinin yaratıcı bir aracıdır. Bu takılar, Çan ilçesinin doğal ve kültürel belleğini somutlaştırmakta, "giyilebilir hafıza nesneleri" olarak nitelendirilmektedir. Bu çalışma aynı zamanda çoğunlukla ayrı başlıklar altında incelenen takı tasarımı, seramik üretimi ve yerel kimlik temsili gibi konuları bir araya getiren bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Yerel kimlik unsurlarının tasarıma aktarımı konusunda disiplinler arası üretime dair sınırlı örnekleri zenginleştirerek özellikle Anadolu coğrafyasının zengin etnografik mirasını sanat ve tasarım alanında temsil ederek pratik uygulamalara örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKLAR

Akama, Y. (2009). "Warts and all: The real practice of service design", *1st. Nordic Conference on Service Design and Service Innovation*, 24-26 Kasım, Oslo, 1-11.

Avcı, M. (2004). "Türkiye bitkilerinin isimlendirilmesinde coğrafi özelliklerin etkisi". *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi,* 12, 31-45.

Deniz, O., Baba, A. ve Tarcan, G. (2010). "Çan jeotermal alanının hidrojeokimyasal ve hidrojeolojik incelemesi". *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 53(2-3), 159-184.

Eren, R. (1990). *Çanakkale ve Yöresi Türk Devri Eserleri.* Çanakkale ve Kalebodur Seramik San. A.Ş.: Çanakkale.

Eren, R. (1994). *Çanakkale İlinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Folklor İncelemeleri.* İstanbul Offset: Çanakkale.

Erol, E. (2018). "Çanakkale Çan halıları üzerine bir değerlendirme". *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2(1), 50-68.

Erten, İ. (2006). "Bölgenin yerleşim serüveni". *Çanakkale Dosyası-2006, Çanakkale Mercek Altında,* Aynalı Pazar Gazetesi Yayınları: Çanakkale.

Eryücel, Ö. (2018). Turizimde Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği: Kazdağı Türkmen Köyleri Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Gönüz, A. ve Aksoy, A. (2008). "Çanakkale ili Çan ilçesinde el sanatlarının sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi üzerine bir çalışma", *Çan Değerleri Sempozyumu,* 28-29 Ağustos 2008, Çanakkale, 331-338.

Güleç, H. (2008). "Çan'da sosyal yapı ve sözlü halk edebiyatı ürünleri", *Çan Değerleri Sempozyumu,* 28-29 Ağustos 2008, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale. 323-329.

Kılıçgün, H., Arda, N. ve Gönüz, A. (2008). "Antioksidan bitkilerin ülke ekonomisine katkısı ve Çanakkale yöresinde yetişen bazı bitkilerin tıbbi değerleri ile kullanım alanları üzerine gözlemler", *Çan Değerleri Sempozyumu,* 28-29 Ağustos 2008, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale. 73-79.

Küçükefe, E. (2008). "Çan ilçesinin arkeolojik geçmişi üzerine değerlendirmeler", *Çan Değerleri Sempozyumu,* 28-29 Ağustos 2008, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale. 301-322.

Krippendorff, K. (2005). *The Semantic Turn: A New Foundation for Design.* CRC Press: ABD.

Nora, P. (1989). "Between memory and history: Les lieux de memoire". *Representations, 26, 7-24.*

Özdoğan, M. (1989). "1998 yılı Trakya ve Marmara bölgesi araştırmaları", *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 18-23 Mayıs 1989, 443-457.

Tombul, M. (2015). *Çanakkale Kültür Envanteri.* Zero Prodüksiyon: İstanbul.

Tuan, Y. F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience.* University of Minnesota Press: Minneapolis, MN.

Türker, A. (1995). *Çanakkale İli Tanıtım Kitabı.* Akgün Form Ofset Ltd. Şti.: Çanakkale.

Türkiye ve Çevre Ülkeler Yerleşim Birimleri Envanteri. (t.y.). Erişim adresi: https://nisanyanmap.com/?y=&t=Çan&u=1&ua=0

Uluocak, Ş. Ve Aslan, C. (2012). "Çanakkale yöresel yörüklerinin Türkmen algısına yönelik bir saha çalışması". *Folklör/Edebiyat,* 18(70), 107-122.

Yarmacı, H. ve Başaran, F. (2019). "Çanakkale ili Çan halıları". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 35, 149-163.